

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.

— 29 —

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΟΥΜΑΣ.

Ιδού πασίγνωστον ὄνομα, ἀν καὶ πρὸ δύο μόλις δεκαετηρίδων ἀπήθανατίσθη, τὸ δόποιον φρονοῦμεν διὰ θέλει ζῆσει, ἀν δχ̄ διὰ τὴν ἐσωτηρικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, τούλαχιστον ὡς προσωποποίησις παραδόξου περιόδου τῆς ιστορίας τοῦ ἡμετέρου θεάτρου· αἱ φιλολογικαὶ μεταρρύθμισεις εἰσὶν ἀχώριστοι τῶν κοινωνικῶν, δὲν συνυπάρχουσιν ὅμως, ἀλλ' ἔχονται αἱ μὲν ὅταν περιτοῦνται αἱ δέ· ἡ δὲ φιλολογικὴ μετάπλασις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως λκοῦ τινος διὰ μόνου τοῦ θεάτρου ἀποκαλύπτεται.

Τὸ θέατρον ἐποχῆς τινος, λέγει ὁ Κ. Τακεβίλ ποτὲ δὲν ὅμοιάζει τὸ θέατρον ἐποχῆς μεταγενεστέρας ἢν ἐν τῷ μεταξὺ σπουδαίᾳ τις μεταβολὴ ἡλιούσει τὰ θῆτα καὶ τοὺς νόμους. Μελετῶντι τοὺς μεγάλους συγγραφεῖς παρελθόντων αἰώνων, ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι δραματικοὶ μόνον εἰς τὰ Βιβλία ζῶσιν, οὐδόλως εἰς τὴν σκηνὴν ἐμφανιζόμενοι· καὶ δυνατὸν μὲν τὸ ἐκ παραδόσεως φιλόσκαλον, τὸ κοῦφον τινῶν, ὁ συρμὸς ἢ ἡ εὐφύτης τινὸς ὑποκριτοῦ νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον, ἢ ν' ἀναζωγονήσωσι ἀριστοχρατικὸν θέατρον ἐν δημοκρατίᾳ, ἐφήμερον ὅμως θέλει εἰσθιει, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ θέλει σιγῆσει.»

Αἱ παρατηρήσεις αὗται μοὶ φαίνονται ἀληθεῖς· ἀλλὰ καθὼς ἡ νέα κοινωνία πρὶν λάθη τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ κοινωνικὴν μορφὴν διέρχεται ἐν μέσῳ ταραχωδῶν συγκινήσεων, ἐπίσης καὶ ἡ φιλολογία πρὶν τεθῆ ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς νέας κοινωνίας ὑποκύπτει· εἰς ἀνάλογον περιοδικὴν κρίσιν· καὶ ἐν μέσῳ μόνον τῆς μεγαλητέρας ἀναρχίας ἐπιτυγχάνει· ἡ κοινωνία φιλολογικὴν ἔνθητη ἀνάλογον τῆς κοινωνικῆς. Οὕτω δὲν εἶναι ὅρθον ὅτι ἐν γένει καὶ ἀπολύτως λέγει ὁ Bonald, ὅτι πᾶσα κοινωνία ἐπεικονίζεται ἐν τῇ ἴδιᾳ αὐτῇ φιλολογίᾳ· διότι πολλάκις συμβαίνει· ἡ ἀλαχίστη νὰ ὑπάρχῃ δομούστης μεταξὺ κοινωνίας ἀρτὶ μεταπλασθείσης, καὶ φιλολογίας ἡτοι ἥρξατο ἥδη ἡ ἐπιδιώκει τὴν ἑαυτῆς μετάπλασιν.

Ἐντεῦθεν ἔξαγεται διατὶ ἡ φιλολογικὴ μεταρρύθμισις, καὶ ἐπειδὴ πρόκειται περὶ θεάτρου, ἡ δραματικὴ, ἡτοι ἐν Γαλλίᾳ ἀνεφάνη κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς τρομοκρατίας χρόνους, ἔχει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν κοινωνικὴν μεταπολίτευσιν, ἡτοι ἥρξατο τὸ 89.

Ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1828 ἐπαισθητὴ δημέραι καθίστατο ἡ ἀνάγκη δραματικῆς ἀνακαίνισεως, ἣν ἐπηγόρησεν τοῦ σκηνήπτρου τοῦ Κορυνηλίου καὶ τοῦ Ῥάκινα περιελθόν εἰς τὰς χεῖρας τῶν τραγικῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἐνέπνευεν ὅσον σέβας καὶ τὸ σκηνήπτρον τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενοῦς Λουδοβίκου ΙΓ'. Ἀλλ' ὁ Λερμινιέρος, ὁ Λεθροῦνος, ὁ Δελαζίν καὶ τινες ἄλλοι ἀρκούντως παριστῶσιν καὶ κατὰ διαφόρους βαθμούς, τὴν πρώτην περίοδον τάντης τῆς μεταρ-

ρύθμισεως, ἡτοι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ 89 τοῦ θεάτρου. Ἐν τούτοις ἡ ὥθησις ἐνισχύετο, ἡ κίνησις καθ' ἕκαστην ἐντονωτέρα καὶ δραστικωτέρα καθίστατο. Περὶ τὸ τέλος; δὲ τοῦ 1829 οἱ Ὁρεινοὶ Γιρούδινοι· τοῦ θεάτρου ὠδήγουν αὐτὸν πρὸς τοὺς Συνταγματικούς. Οἱ Βιδέτος καὶ Μεριμαίος ἐδικούσισαν ὃ μὲν τὰς ιστορικὰς τοῦ σκηνᾶς, ὃ δὲ τὸ θέατρον του Clare-Gazoul· ὃ δὲ Βινζώ μετέφερεν ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς σκηνῆς τὸν Othello τοῦ Σακιστήρου, ὁ Κ. Ούγω ἔγραψε τὴν Marion Delorme, καὶ προητοίμασε τὸν Εργάνην τέλος ὁ Κ. Ἀλέξανδρος Δουμᾶς ἐδίδαξεν Ἐρρίκον τὸν Γ'.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέρχονται τὰ Ιουλιανὰ συμβεβηκότα, καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην πρᾶξιν, μετὰ τὸν ἀτάραχον τοῦτον καὶ σώφρονα ἐπίλογον τῆς μεγάλης πολιτικῆς ἀνακαίνισεως, ἀρχεται ἡ μᾶλλον παραφόρος περίοδος τῆς θεατρικῆς μεταπλάσεως, ὅτε ἡ ἀτημέλητος δραματικὴ τρομοκρατία, πεζὴ αὔτη καὶ χυδαία, ἐνεργεῖται ἐν τῷ μέσῳ κοινωνίας εὐρύθμου. Λίμαντος καταξέραντης σφαγῶν, φόνων, αἰμομιξιῶν, μοιχειῶν, διασμῶν, λαθραίων τοκετῶν κατέκλυσε τὸ θέατρον, ἀντιπροσωπεύμενον ἐν ἀπόπτῳ, οὗτως εἰπεῖν, εἰς τὴν φύσιν διὰ τῆς λαικητόμου, ἐπιβαίνοντος τοῦ Δημίου ὃς ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ· ταῦτα δὲ πάντα ἀνεμιγνύοντο μὲ προσωπεῖα καὶ Μεσαιωνικάς τελεστάς, μὲ πληθὺν μανδύων, θωσάκων, σιδηρῶν χειρίδων, ξιφῶν τοῦ Μιλάδων, ἔχγειριδίου τοῦ Τολύδου, μὲ πλεκτάς ἀναβλήθρας καὶ μὲ παντοιειδῆ δραματικὰ τεχνάσματα. Περὶ δὲ τῶν διαλόγων, οὓς ἡ θέλει τις νομίσει ἐκ τῆς αὐτῆς ἐξερχομένους χοάνης, ἦτο πάντοτε μονότονον κρῆμα χυδαίοτητος καὶ ὄγκου πλουσιώτερον λέξεων ἢ ἰδεῶν, καὶ γέμον τρομακτικῶν ὅρκων τέτε - Dieu ! Sang - Dieu ! par la mort Dieu ! Damnation ! malediction !

Καὶ ὅλον αὐτὸν τὸ διάστημα ἡ τέχνη καὶ ἡ ίδεα ἐφαίνοντο ἀποκλειστικῶς ἐπιδιώκουσαι τὰς ἀπὸ τῆς ὑλῆς συγκινήσεις, καὶ τῶν ὄρθαλμῶν τὴν τέρψιν. Ή δραματικὴ αὔτη τρομοκρατία εἶχε πολλὴν ὄμοιότητα μὲ τὴν πολιτικὴν, καθότι εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα ἡ αὐτὴ ἐπεκράτει Ειαία καὶ χυδαία ἀγτίδρασις πρὸς πᾶσαν παράδοσιν, πρὸς πάντα κανόνα, πρὸς πᾶσαν ἐγκράτειαν, πρὸς πᾶσαν σωφροσύνην, καὶ τέλος πρὸς πᾶν ἔργον τοῦ πνεύματος καὶ τῆς γλώσσης. Εἰς ἑκάτερον τῶν συστημάτων αὐτῶν, πολιτικὴν καὶ θεάτρου, ἡγιονίζοντο νὰ παράξωσι τὰ μεγαλεῖτερα ἀποτελέσματα δι' ὅσω δύνατον πλειοτέρων μέσων, ἀδιαφοροῦντες εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν ὡς καὶ οὐδέλλως ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀκρίβειαν καὶ διάρκειαν τῶν παραχθησομένων εἰς ἀμφότερα τὰ συστήματα τέλος ἀνευρίσκει τις, μὲ τὴν αὐτὴν περὶ τὸ καινοτομεῖν ζέσιν τὸ αὐτὸν ἐλάττωμα τοῦ πραγματικοῦ παραδόξου. Διότι καθὼς ἡ ἀποστροφὴ πρὸς θεσμοὺς ἑώλους, οἱ μεταρρύθμισται τοῦ 99 ἀνεζήτουν τὸ κοινὸν ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Φώμην καὶ τὴν Σπάρτην οὕτω καὶ οἱ δραματικοὶ μεταμορφωταὶ τοῦ 1830 κατὰ βαθμούς, τὴν πρώτην περίοδον τάντης τῆς μεταρ-

κανόνας τῆς Ρακίνου - τραγωδίας, φαίνονται ἔτοιμοι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προόδου, νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὸ θέατρον τὰ μυστήρια καὶ τοὺς ὑποκρητὰς τοῦ ΙΒ'. αἰῶνας. Ἱδε τὴν Λουκρητίαν Βοργίαν καὶ τὸν Δὸν Ἰωάννην Μαράναν.

Οἱ πρῶτοι ἀντιπόσωποι τῆς ἐπαναστατικῆς ταύτης κρίσεως τοῦ θεάτρου ἦσαν ὁ Βίκτωρ Οὐγώ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς· ὁ δὲ Βενιζώ, ὅστις εἶναι ἀπλοὺς δραματικὸς Γιρονδίνος φύσικῶς ὑπεκελεσθεὶς ὑπὸ αὐτῶν, οἵτινες ἐπὶ τινὰ ἔτη ἐθεωροῦντο οἱ θεοὶ τῆς Γαλλικῆς σκηνῆς, οἱ κληρονόμοι τοῦ Κορυντίου καὶ τοῦ 'Ρακίνα.

Μέγας λυρικὸς ποιητὴς ὁ Βίκτωρ Οὐγώ, λογογράφος πεπροκισμένος μὲ γλαφυρὸν καὶ πλούσιον καλλαχμὸν ὁ συγγραφεὺς τῶν φύδων καὶ τῶν τριστρόφων (Ballades), τῶν φύλλων τοῦ φινιοπώρου, καὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ὡς δραματουργὸς μᾶς ἐφάνη πάντοτε ἐστερημένος πραγματικῆς καὶ ἐδραιαῖς δυνάμεσι. Εὐ τῷ δράματι ἀποβάλλει μέρος τῶν πλεονεκτημάτων του, ἐνῷ διατηρεῖ δῆλα τὰ ἀλητώματα αὐτοῦ, καὶ κατὰ παράδοξον ἰσχυρογνωμοσύνην, ιδίαν εἰς τοὺς ἔξοχους ἄνδρας, πολλάκις ἐμμένοντας εἰς πᾶν διαφορόν τοῦ, ὁ Βίκτωρ Οὐγώ, διστρέψας πλέον ἀποπλανᾶται τῆς δραματικῆς δόδοι, τόσῳ μᾶλλον ἐπιμένει εἰς τὴν πλάνην του. Άπο τοῦ Κρομβέλλου μέχρι τοῦ Ρουϊ - Βλαζί (δράματα τοῦ Κ. Οὐγώ) δύναται τις ν' ἀπαριθμήσῃ μακρὰν σειρὰν συστηματικῶν σφραγιδάτων.

Ἄν πολὺ κατάτερος τοῦ Κ. Οὐγώ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ποιητὴς, καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀνώτερος ὡς δραματουργὸς ὁ Κ. Δουμᾶς. Ἐπροκίσθη μὲ πλεονεκτήματα τὰ διποῖα δὲν ἀποκτῶνται, μὲ μεγάλην γονιμότητα φραντασίας, μὲ δύναμιν εὑρέσεως καὶ οἰκονομίας καὶ πρὸ πάντων δραματικοῦ πνεύματος; μὲ τὴν συναίσθησιν τῶν ἀντιθέσεων, καὶ τὴν ἀρκετά ζωηρὰν γνῶσιν αἰσθημάτων τινῶν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἀλλὰ στερεῖται πολλῶν πολυτίμων προσώπων ἀτίνα μόνα δίδουσιν εἰς τὰ ἀλλα τοῦ δράματος προτερήματα ἴσχυν καὶ ζωήν. Δὲν ἔχει ἐν τῷ γράφειν τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτῆρος, ὅστις ἀν καὶ δὲν ἔναι καθ' ἡμᾶς τὸ οὐσιωδέστερον προσδόν ἐνὸς ἔργου, εἶναι δύμας ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων. Ἀλλὰ τὸν τοῦ λόγου χαρακτῆρα δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ μέχρι τινὸς έθιμοῦ διὰ τῆς φιλοπονίας ἀλλ' ἔλιπτης πάντοτε θέλει εἰσθαι, εὔρειας έθιμος, ἀληθείας, ἀκριβείας, ἀτίνα ἀρύνονται οὐχὶ ἀπὸ τὴν ἐπιπλαστὸν ζέσιν πυρετώδους ἐμπνεύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐνδελεχοῦς φιλοπονίας τοῦ νοὸς, διότι εἰς ἔστιν εἰς τὸν ἀντανακλωμένου, δὲτε δὲ ἐκτὸς, διότι εἰς τὸν αὐτοτριχέιον καὶ αὐτοσχεδίοντος τὸν θέατρον, ὡς κατὰ τὸ 93 αὐτοσχεδίαζεν ἐν πολίτευμα. ἐνόμισεν διτι, διὰ θαυματουργικῆς πειράς, κεκοσμημένης διὰ παντούν ἐγκλημάτων, δι' ἐγγειριδίων, λατητόμων καὶ τοπιός μεγέθους κλιμάκων, δύνα-

ται νὰ ἔξχρεσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁθεν συνέθη καὶ εἰς τὸ θέατρον αὐτὸν, καθὼς καὶ εἰς δῆλα τὰ τοιούτου εἰδούς προϊόντα, διτι συνέθη ἀλλοτε ἐκ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 93 ἢ διάρκεια ἥτο φυσικῶς ἀντίστροφος τῆς ὁρμῆς της. Μετὰ τὴν τρομοκρατίαν τὸ διευθυντήριον κατήντησε νὰ ἔδειλοςσεται καὶ αὐτὴν τὴν ἐπανάστασιν καὶ κορεσθεὶν ὑπὸ τὰς μωράς αἴτινες ἐπέφεραν τοσκύτας αἰματηρὰς σκηνὰς ἐφαίνετο πρόθυμον νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ παρελθόν, διτι ἀνεράνη ὁ ἀνήρ ὁ μέλλων νὰ συναρμώσῃ τὴν ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν τάξιν καὶ νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν ἐπανάστασιν πρὸς ἔστιν.

'Η κονίστρο τοῦ 1848 εὑρίσκεται σήμερον εἰς διότι τὸ διευθυντήριον ἀποδίσασα ἀπὸ τὰ κρόνια τοῦ νέου δράματος, καὶ ἐν τῇ ἀστικῇ αὐτῆς πρὸς διτι πρὸ δεκαετίας καλοῦσιν σφραγίδας συγκινήσεις ἐστράφη πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ΙΗ'. αἰδίνος ζητοῦσα παρ' αὐτῶν συγκινήσεις πνευματικάς, διότι εἰς αὐτὰ Ἐλαχίστην μερίδα ἔχει καρδία. Δὲν ἴσχυρίζομαι διτι τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα ὡς εἰκόνες πάσθους εἰναι ψευδῆ, ὡς ἀλλοτε τὰ ἔκριναν, καθ' ἔστιτα εἰναι τόσῳ ὀρεία, τόσῳ ἀληθῆ, τόσῳ εὔτελη, δισφε μεγάλη καὶ ἴσχυρά ἥτο καθ' ἔστιτα η Κυβερνήσεως τοῦ ΙΔ'. Λουδούσιους ἀλλ' απολέσαντα πολὺ τῆς σχετικῆς αὐτῶν ἀξίας, ἀν καὶ οὐδὲν ἐστερηθησαν ἀπολύτως, ἀδυνατοῦσι νὰ προσφέρωσιν ἀρκοῦσαν τροφὴν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ΙΩ'. ἐκκατονταετηρίδος.

'Η ἐνεστῶσα κοινωνία περιμένει νέον δραματουργὸν, δικτάτορα διστις νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς παραδόσεις μετὰ τῶν καινοτομιῶν, καὶ ἐν τοῦ κράματος αὐτοῦ νὰ ἔξαρτη θέατρον ἀνάλογον τῶν ἡθῶν καὶ ιδεῶν τῆς ἔποχῆς μας. Τὸ θέατρον τοῦτο θέλει εἰσθι κατάτερον, ἀν θέλετε, τοῦ κατὰ τὴν ΙΖ'. ἐκατονταετηρίδη, ἐστω καὶ τοῦ κατὰ τὴν ΙΗ'. (διότι μικρὰ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει διαφορά), ἀλλὰ τὸ παραχθὲν αὐτὸν θέατρον ἔσται διάφορον.

Πρὸ τεσσαράκοντα ἔτῶν ἡ νέα Γαλλία δοξάζεται δρέπουσα δάφνης ἀπὸ διαφόρους τῆς φιλολογίας κλάδους, τὰς διπίκις ἀνευ συστολῆς δύναται νὰ συνενήσῃ μὲ τὰς δάφνας παρελθούσης δοξῆς τὸ θέατρον μόνον τῇ καθυστερεῖ εἰσέτι τὰς ιδικάς του. Νομίζομεν διμας διστι εἰναι θέλει φανῆ ἐπὶ πολὺ φειδωλόν διότι φρονοῦντες διτι πᾶσι νέα κοινωνίας εἰναι ἀχώριστος καὶ νέου θεάτρου, καὶ μὴν ὑπολαμβάνοντες ὡς θέατρον τῶν νεωτεριστῶν τὰ σκιαγραφήματα μᾶλλον ἢ ἡττον ζωηρά, μᾶλλον ἢ ἡττον ἀσθενή, ἀτίνα πρὸ δεκαπενταετίας ἀποπειρῶνται, ἐλπίζομεν τὴν ἔλευσιν Μεσσίου τινός, Ναπολέοντός τινος δραματικοῦ, διστις κατὰ τὴν στιγμὴν ἵσως ταύτην τὸ ὅγδοον ποιεῖ αὐτοῦ δρᾶμα εἰς της Γαλλίας ἐκπαιδευτήριον, ἢ ἐνηλικιοῦται ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν δημοδιμασκάλου χωρίου τινός. Περιμένοντες νὰ μᾶς ἀποκαλυφῆ τὸ ἄγνωστον αὐτὸ πνεῦμα καὶ νὰ μᾶς χορηγήσῃ θιογραφίας ὑλην, ἐν ἔλλειψει καλλητέρας σκιαγραφίαν τὴν θιογραφίαν τοῦ Κ. Δουμᾶ.

“Η εύφυΐα τοῦ συγγραφέως τοῦ Αγριωνίου προστίθησι ἀκόμη ἐν ἐπιχειρηματικαὶ τῶν εἰσέτι ἐπικρατούντων εἰς τινα μέρη τοῦ κόσμου προλήψεων περὶ τῆς Ἀλέξανδρος Δουμᾶς δὲν εἶναι ἐπερόχθων (creole), ὡς καὶ ἐφημισμὸν εἴστιν αὐτοῦ ποινήματα ἀναφέρουσιν, ἀλλὰ μιγός. ‘Ο πατέρος του ἦτο μιγός, καὶ νομίζω ὅτι ἦτο ὁ πρώτος τοῦ τοιούτου χρώματος ἀνθρωπος ὅτις ἔφθασεν μέχρι τοῦ στρατηγικοῦ Εχθροῦ εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατόν. Ὁ στρατηγὸς Ἀλέξανδρος-Δαυΐδης Δουμᾶς φυσικὸς (νόθος) οὐδὲ τοῦ Μαρκισίου de la Pailleterie καὶ μαύρης, ἐγεννήθη εἰς τὸν Αγιον Διηγγόν τὴν 25 Μαρτίου 1762. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον ἀπολογῆς δραγῶνος, ἀλλὰ λαυπτόν τι κατόρθωμα διαπραχθὲν εἰς τὴν μάχην τοῦ Μώλδ κατὰ τὰς περιώτας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως, ταχέως τὸν προῆξεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸν έκθμὸν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τῶν οὔστρων, τοῦ στρατηγοῦ τῶν συμμάκτων ὅπλων, καὶ ἀκολούθως ἀρχηγοῦ τῆς στάσεως τοῦ 1793. Διώκησε τὸν στρατὸν τῶν Ἀλπεων, διεκρίθη εἰς τὰς ἐκστρατείας τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αιγύπτου. Ἐπανέλθων δὲ εἰς Εὐρώπην μετὰ τοῦ περιωνύμου γεωλόγου Δελούμετ, λόγῳ ὑγείας, καὶ ὑπὸ τρικυμίας ἀναγκασθεῖς νὰ προσορμισθῇ εἰς Τάραντον συνελάφθη ὑπὸ τῆς Σικελικῆς Κυθερώντος, ἐρρίφθη ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὰς εἰρητὰς, ὅπου πολλὰ ἐβασανίσθη ὑπὸ τῶν πολυαριθμῶν αὐτοῦ πληγῶν. Ἐξελθὼν δὲ καὶ ἀναγκασθεῖς νὰ παρατητῇ ση τὴν ὑπηρεσίαν ἀπεσυνθῇ εἰς μικρὸν πόλιν τοῦ νομοῦ Aisne εἰς Villers-Cotterets, ὅπου τηρούμενος ἀπέθανεν τὸ 1807, πτωχὸς, τύμος, καὶ ὑφόδου τοῦ στρατοῦ θρηνούμενος διὰ τὸν εὐγενῆ του χαρακτῆρα καὶ τὴν ἡρωϊκὴν του ἀνδρίαν. Εἰς τὴν πολιχνηγού λοιπὸν Βιλλαρχοττερέτην ἐγεννήθη ὁ Κ. Ἀλέξανδρος Δουμᾶς τὸν 24 Ιουλίου 1803.

Οἱ ἴδιοι περιγράφει διὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ζωηρότητος εἰς τινα διήγησιν προτεταγμένην τῶν ἀπάντων του τὰ πρώτα τῆς ζωῆς του ἔτη. ‘Η ἀνατροφὴ του ὑπῆρξε πολὺ ἡμελημένη· διότι ἡ μάτηρ του περιπαθῶς ἀγαπῶσα αὐτὸν, καὶ ἐπ’ αὐτοῦ ὅλας τὰς ἐπιδίας της στηρίζουσα, διότι καὶ περιουσίας ἐστερεῖτο, καὶ μόνον τὸν οὐδὲν αὐτὸν εἶχε καὶ δύο θυγατέρας, δὲν ἤθελε ν’ ἀποχωισθῇ αὐτοῦ. Οἱ ἐφημέριοι λοιπὸν τῆς πολιχνηγού του τὸν ἐδίδαξε λατινάς τινας φράσεις καὶ προσέτι νὰ κάμη καὶ Γαλλικάς διοικηταληξίας· ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀριθμητικὴν τρεῖς ἀλληλοδιαδόχως διδάσκαλοι παρητήθησαν τοῦ νὰ τὸν διδάξωσι τὰ τέσσαρα πάθη αὐτῆς. «Πρὸς ἀποζημιώσιν, προσθέτει δὲ ἀφηγητής, κατεῖχον τὰ φυσικὰ πλεονεκτήμανα, τὰ δόποια διδεῖ ἡ ἀγροτικὴ ἀνατροφὴ, ἵππευσιν δηλαδὴ ἀνεξαιρέτως ὅλους τὸν ἵππους, διέτρεχον πεζῇ δῶδεκα λεύγας διὰ νὰ χορεύσω εἰς τινα χορὸν, μετεχειριζόμεν τὸ ξίφος καὶ τὸ πιστόλιον ἀρκετὰ ἐπιδεξίως, καὶ εἰς τριάκοντα ἔγκαταν ἀπόστασιν σπανίως μοῦ διέφευγεν λαγωθεὶς περδίκιον.»

Μὲ τοιαύτας γνώσεις ὁ νέος Δουμᾶς εὑρέθη ἡνχγκασμένος νὰ διημιουργήσῃ θέσιν τινὰ δι’ εαυτόν.

Ἄς τῷ παραχωρήσωμεν τὸν λόγον.

«Βίχον ἥδη συμπληρώσει τὸ είκοστὸν ἔτος ὅτε μίαν πρώταν εἰσελθοῦσα ἡ μάτηρ μου εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἐπλησίασε τὴν κλίνην μου, μὲ ἐνηγκαλίσθη καὶ δακρύουσα μὲ εἶπεν. — Τιέ μου, ἐπώλησα δι’, τι εἶχομεν διὰ νὰ πληρώσωμεν τὰ χρέη μας. — Καὶ λοιπὸν, μῆτέρ μου; — Καὶ λοιπὸν, πτωχό μου τέκνον, ἀφοῦ ἐπληρώθησαν τὰ χρέη μας, μᾶς ἐναπελείφθησαν διαισχία πεντήκοντα τρία φράγκα. — Εισόδημα; — ‘Η μάτηρ μου ἐμειδίασε μελαγχολικός, — Τὸ δόλον; τὴν ἡρώτησα. — Τὸ δόλον. (1) — Καλῶς, θέλω λάβει τὰ πεντήκοντα τρία φράγκα καὶ τὴν ἐσπέραν ταύτην ἀναχωρῶ διὰ τοὺς Παρισίους. — Καὶ τί θὰ κάμης πτωχόπαιδος εἰς τοὺς Παρισίους; — Θέλω ἰδεῖ τοὺς φίλους τοῦ πατρός μου, τὸν Δοῦκα Βιλλούμον, διστις εἶναι ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, τὸν Σελαγιάνην, τὸν Ἰορδάνην κλ.»

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ διαιλόγου αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀναχώρησις τοῦ νέου Δουμᾶ μετὰ τῶν πεντήκοντα τριῶν φράγκων του, ἀτίνα ἐφρασαν ἀθικτα εἰς τοὺς Παρισίους, διότι, ὡς μᾶς πληροφορεῖ, παίξας εἰς τὸ στρατιωτήριον ἐν παιγνίδιον διὰ τὸ κατευδίον μετὰ τοῦ ἐργολάθου τῶν δημοσίων ἀμαξῶν καὶ κερδίσας, ἐξελτίσως τὰ οἰκονομικὰ τοῦ μικροῦ του Ταμείου.

Οὕτως ἐφωδιασμένος ὁ νέος λαθροθήρας τῆς Βιλλερκοττερέτης κατέλυσεν εἰς τὸ μέτριον ζενοδοχεῖον τῆς δόδου Saint - Germain - l' Auxerrois καὶ καταπεισμένος, ὡς λέγει, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι κῆπος ἐν ᾧ δρέπει τις χρυσᾶ ἀνθη εἰδὲ κατ’ ἀρχὰς ἐψευσμένας τὰς ἐπιδίας του· οἱ ἀρχαῖοι φίλοι τοῦ πατρός του σχεδὸν δὲν ἐνθυμοῦντο αὐτὸν πλέον, καὶ ἀδιάφοροι εἰράνησαν πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐν τούτοις οἱ πειρασμοὶ οὗτοι οὕτε πολὺ διήκεσαν οὕτε δυσχερεῖς ήσαν, διότι δὲν εἶχεν εἰσέτι τῷ κορηγηθεῖ εὐκαιρία πρὸς κατανάλωσιν τῶν 53 φράγκων του, διε τὴν γραφεῖα τοῦ Δουκός τῆς Αύρηλίας ὡς ἀποστολεὺς τῶν διαταγῶν χυλλῶν διακοσίων φράγκων. Τὸ ἔρμαιον τοῦτο ὥφειλεν εἰς τὴν εύτυχη ἰδέαν ἡτοι τῷ ἐπιπλήθεν διε ἀνεχώρει ἐκ τῆς γενεθλίου γῆς νὰ ἐφοδιασθῇ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον μὲ συστατικὴν ἐπιστολὴν ισχυροῦ τινος ἐκλογέως πρὸς τὸν στρατηγὸν Foy ἀντιπρόσωπον τοῦ νομοῦ του. ‘Η περιγραφὴ τῆς συνδιαλέξεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ εἶναι λίγαν γραφική.

» Άς ἴδωμεν τί δύναμαι νὰ πράξω διὰ Σέ· τῷ εἶπεν δ στρατηγός.

— Ο, τι θέλῃ, στρατηγέ· — Πρέπει πρῶτον νὰ μᾶς εἰπῆς τι γνωσίζεις. — Όχι μεγάλα πράγματα. — Άς ἴδωμεν· οὐλίγα μαθηματικά; — “Οχι, στρατηγέ· — Όλίγα νομικά. — “Οχι· — Εχεις τούλαχιστον γνώσεις τινας γεωμετρίας ή φυσικῆς. — “Οχι, στρατηγέ· — Γνωρίζεις Λατινικά καὶ Ἑλληνικά;

(1) ‘Ο Κύριος Δουμᾶς δὲν διαδραματίζει καὶ τὴν ἴδιαν του ιστορίαν ὡς συνειδήσει; ‘Η μάτηρ του ἦτα στρατηγός, ἐπρεπε λοιπὸν, ὃς μόι φαίνεται, νὰ ἔχῃ σύνταξιν τινα.

Πολλὰ ὄλιγα. — ἔχεις καν γνώσεις τινὰς λογιστούς; — Παντάπασιν.

« Εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν, λέγει ὁ Κ. Δουμᾶς, ἡσθάνομην τὸ ἐρύθημα περικαλύπτων τὸ πρόσωπόν μου, καὶ πρώτην ἥδη φοράν μὲν ἔθετον ἀντικροῦ τῆς ἀμαθείας μου.

Οἱ προστάτης εὐρέθη πολὺ τεταραγμένος. « Δόξοις τὴν διευθυνσιν τοῦ καταλύματός Σου, εἴπεν εἰς τὸν πελάτην του, Θὰ σκεφθῶ τὶ δύναμαι νὰ πράξω διὰ καριατίδας ἀποκαλύψεως, θὴ μόνος ὁ Σακεσπῆρος ἐπέφερεν ἀλλὰ τοῦτο δύοιάζει κατά τι τὴν ἐκύρωσιν διατριβὴν τοῦ Ἀχιλλέως: εἶναι ποιητικώτατον ἀλλ’ ἐλάχιστα ιστορικόν. Διότι διανοὶ ἄγγειοι παρέστησαν ἐν Παρισίοις τὸν Ἀμλέτον, ὁ Κ. Δουμᾶς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ δράματικὸν στάδιον. Πρὶν δὲ Σακεσπῆρος ἀποκαλύψῃ τὸν Κ. Δουμᾶν εἰς ἑαυτὸν, τὸν εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ Κ. Σκρίβ. καὶ πρὶν κατεῖχον!

Εἰς τὴν καλλιγραφικήν του λοιπὸν ίκανόντα ὡφειλεν ὁ μέλλων τοῦ Ἀντωνίου συγγραφεὺς τὰ ἔκατὸν φράγκα, τὰ ὅποια ἀπὸ τῆς ἐπιούστης ἔμελλε νὰ πλαστὸν ὄνομα, συνεργασίᾳ δύο εὐφυῶν συνετάρων κατὰ μῆνα, καὶ ἀτινα τῷ ἐφάνησαν τότε κηρδίζῃ κατὰ μῆνα, καὶ ἀτινα τῷ ἐφάνησαν τότε ἀλλιθής θησαυρός.

Μόλις ἔγκαθιδρυθεῖς εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ὁ Κ. Δουμᾶς καὶ ζῶν ἥδη ἐκ τῆς γραφῆς του, ἀπεφάσισε νὰ ζήσῃ ποτὲ ἐκ τῆς γραφίδος του, ὅθεν σπουδάσιος ἐσκέρθη νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀνατροφὴν του.

« Τότε ἥρχισε, λέγει, ἡ ἴσχυρογνώμων ἔκεινη πάλη τῆς θελήσεως, πάλη τοσούτῳ μᾶλλον παράδοξος, καθόσον οὐδένα σταθερὸν σκοπὸν προέθετο, τοσούτῳ μᾶλλον καρτερικὴ καθόσον ἔμελλε νὰ σπουδάσῃ ὅλα. Ὁκτὼ ὥρας ἐνασχολούμενος τὴν ἡμέραν εἰς τὸ γραφεῖον μου καὶ ἡναγκασμένος νὰ ἐπιανέρχωμαι ἀπὸ τῆς ἑδόμηνς τῆς ἐσπέρας μέχρι τῆς δεκάτης, τὰς νύκτας μόνον εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου. Ἀπὸ τὰς πυρετώδεις λοιπὸν ἔκεινας ἀγυρπνίας ἀπέκτησα τὴν μέχρι τούδε διατηρηθεῖσαν ἔξιν τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας, ήτις καθιστᾶ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς φύλους μου ἀκατανόητα τὰ ἔργα μου. Διότι δὲν δύγανται νὰ μαντεύσωσιν οὔτε πόθεν, οὔτε εἰς πόσον χρόνον φέρω αὐτὰ εἰς πέρας. — Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ ζωὴ ἦτις διέφευγεν δλῶν τὰ βλέμματα διήρκεσε τρία ἔτη, χωρὶς οὐδὲν νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα, χωρὶς οὐδὲν νὰ πράξῃ, χωρὶς καν νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην τοῦ παράγεν. Ἕκολούθησα μετὰ περιεργίας τὰ θεατρικὰ ἔργα κατὰ τὰς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας των, ἀλλ’ ἐπειδὴ δὲν ἡθανόμην συμπάθειαν μήτε πρὸς τὰ δράματα, μήτε πρὸς τοὺς διαιλόγους τοῦ εἶδους τούτου τῶν συγγραμμάτων, ἔκρινα ἐμπατὸν ἀνίκανον δπως παράξω τι δομοιον χωρὶς νὰ μαντεύσω ὅτι ὑπῆρχε τι διάρροφον αὐτῶν. »

« Ποτὲ δὲν εἶχον ἀναγνώσει ξένον τι δράμα, διτε, κατ’ αὐτὸν τὸν χρόνον, εἶχον ἔλθει ἄγγειοι ὑποκριταὶ εἰς Παρισίους, οἵτινες ἀνήγγειλον τὸν Ἀμλέτον. Ἐγνώριζον μόνον τοῦ Δουσῆ τὸν Ἀμλέτον, ἔμελλον νὰ ἰδῶ καὶ τὸν Ἀμλέτον τοῦ Σακεσπῆρου. — Ὑποθέσατε τυφλὸν ἐκ γεννετῆς καὶ συμμορφεύτας μὲ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, καὶ πράττει τότε πρῶτον ἀναλαμβάνοντα τὴν δρασιν, ἀνακαλύπτοντα κόσμουν διάβολην περὶ τοῦ ὅποιού οὐδεὶς παραστάσις εἶναι ἐλλιπής; ἢ οἰκονομία τοῦ δράματοντα

μίαν εἶχεν ἰδέαν ὑποθέσατε τὸν Ἀδάμῳ ἐγειρόμενον μετὰ τὴν πλάσιν του... ὡς ἰδοὺ διτε ἔζητουν... ὁ Σακεσπῆρος εὐχαριστῶ! . . . . »

Καὶ ἐνταῦθα εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Κ. Δουμᾶς διαδραματίζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ιστορίαν. Ἐκ τοῦ παραγράφου τούτου ἔξαγεται διτε διότι ὁ νέος ἀποστολεὺς, ὁ μηδὲν εἰσέτι γράψεις, ἡσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὴν φωνὴν τοῦ προορισμοῦ του διτε ἀποκαλύψεως, θὴ μόνος ὁ Σακεσπῆρος ἐπέφερεν ἀλλὰ τοῦτο δύοιάζει κατά τι τὴν ἐκύρωσιν διατριβὴν τοῦ Ἀχιλλέως: εἶναι ποιητικώτατον ἀλλ’ ἐλάχιστα ιστορικόν. Διότι διανοὶ ἄγγειοι παρέστησαν ἐν Παρισίοις τὸν Ἀμλέτον, ὁ Κ. Δουμᾶς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ δράματικὸν στάδιον. Πρὶν δὲ Σακεσπῆρος ἀποκαλύψῃ τὸν Κ. Δουμᾶν εἰς ἑαυτὸν, τὸν εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ Κ. Σκρίβ. καὶ πρὶν κατεῖχον!

Μόλις ἔγκαθιδρυθεῖς εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Κ. Δουμᾶς προσπάθει νὰ φανῇ ζένος φιλολογικῆς καινοτομίας προγενεστέρας αὐτοῦ, διότι τόσῳ εἶναι ἥδη προιοδευμένος, ὡστε αὐτὸς μόνος ἀντιπροσωπεύει τὴν δράματικὴν μεταρρύθμησιν, καὶ, ὡς λέγει, κατάγεται κατ’ εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τὸν Σακεσπῆρον ἔξι ἀποκαλύψεως.

Αλλ’ ἀρκεῖ νὰ παραβάλωμεν τὸ πρῶτον προϊόν τῆς τοικύτης ἀποκαλύψεως. Ήτοι τὸ δράμα τοῦ Ερρίκου Γ'. πρὸς ὅποιονδήποτε δράμα τοῦ Σακεσπῆρου, διποιόλως κατανοήσωμεν ὅτι, ἀν δ συγγραφεὺς τοῦ Αμλέτου ἔλαβε κατά τι μέρος εἰς τὸ πρῶτον ὑπέρ της δράματικῆς μεταρρύθμισεως δοκίμιον τοῦ Κ. Δουμᾶ, δ συγγραφεὺς τοῦ Κρομβέλλου, δ συγγραφεὺς τῶν ἵστορικῶν σκηνῶν, δ συγγραφεὺς τῆς Μισανθρωπίας καὶ μεταμελείας καὶ πρὸ πάντων δ Βάλτερ - Σκώτω συμμερίζονται τούλαχιστον τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἔργου του. Προσέτι οὐδείμαν ἀλλην βλέπω μεταξὺ τοῦ Σακεσπῆρου καὶ τοῦ συγγραφέως Ερρίκου Γ'. δημούτητα ἢ διτε ἀμφότεροι ἀπίσεισκαν τὸν κλασικὸν ζυγὸν τῶν ἑνοτήτων. Καθότι δι μὲν Σακεσπῆρος εἶναι μέγας ποιητών, Καθότι δι θαυμάτης, θαθὺς τῶν πραγμάτων ἐτατῆς, καὶ θαυμάτης, θαθὺς τῶν χαρακτήρων ζωγράφος· ἐνῷ κατὰ τὸ ιδιαίτερον, τὴν ποίησιν, τὴν θαθύτητα καὶ ἀλήθειαν ὑποκριταὶ εἰς Παρισίους, οἵτινες ἀνήγγειλον τὸν Ἀμλέτον. Ἐγνώριζον μόνον τοῦ Δουσῆ τὸν Ἀμλέτον, ἔμελλον νὰ ἰδῶ καὶ τὸν Σακεσπῆρο. — Ὑποθέσατε τυφλὸν ἐκ γεννετῆς καὶ συμμορφεύτας μὲ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, καὶ πράττει τότε πρῶτον ἀναλαμβάνοντα τὴν δρασιν, ἀνακαλύπτοντα κόσμουν διάβολην περὶ τοῦ ὅποιού οὐδεὶς παραστάσις εἶναι ἐλλιπής; ἢ οἰκονομία τοῦ δράματον

τοις στερεῖται τέχνης καὶ τέλος ὁ μῦθος του εἶναι σχεδὸν πανταχοῦ χαλαρὸς, πολλαχοῦ δὲ ἐπιπεφορτισμένος μὲ σωρείαν περιέργων καλλωπισμῶν, οἰτινες ἀποδεικνύουσι δι' αἰσχρῶν ἀναγραμματισμῶν καὶ ψυχρῶν λογοπαιγνίων τὴν βαρβαρότητα τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἀκροατηρίου του.

Βάν τινες τῶν ἔκτεινειῶν ἐλλείψεων τοῦ δραματουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, προπάντων δὲ ἡ χρῆσις τῶν παρέργων, παρατηροῦται καὶ εἰς τὸν Ἐρρίκον Γ'. καὶ εἰς ἄλλα δραματικὰ ἔργα τοῦ Κ. Δουμᾶ, εἶναι δέδαιον κατὰ γενικὸν κανόνα ὅτι αἱ ἐλλείψεις τοῦ Σκηνοπίρου θεωροῦνται ὡς προτερήματα αὐτοῦ. Οὐ υπερβαθύτητας τῶν δραμάτων *Antony Angele*, *Teresa* μειονεκτῶν κατὰ τὸ ἴδαινον, τὴν εὑρειαν καὶ τὴν βαθύτητα, διαπρέπει διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος, ὑλικὴν ὅμως κατά τι, διὰ τὸ ἐπιδέξιον καὶ κατάλληλον τῆς ἐν τῷ σκηνῇ παραστάσεως τοῦ δράματος, διὰ τὸ γοντευτικὸν τῶν διαθέσεων καὶ διὰ τὴν συγκινητικὴν καὶ ἀκάθετον ζωηρότητα τοῦ μύθου. Τὰ πλεονεκτήματα ἄρα ταῦτα δὲν ἀπέκτησεν ὁ Κ. Δουμᾶς σπουδάζων τὸν Σκηνοπίρον, διότι οὗτος δὲν κέκτηται ταῦτα, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἡρύσθη αὐτὰ, ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἕργων τῆς ἐποχῆς του.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ νέος τοῦ *Palais - Royal* ἀποστολεὺς ἔγραψε δράματα καὶ κλασικὴν (1) τραγωδίαν, ἡ ῥωμαντικὴ μεταρρύθμισις ἐπέκειτο ἀν οὐχὶ εἰς τὸ θέατρον τούλαχιστον εἰς τὰ Βιβλία. Δυσανασχετῶν δὲ ὁ Κ. Δουμᾶς νὰ ἐλέπῃ τὴν κλασικὴν Χρηστίνην κεκλεισμένην εἰς τὰ χαρτοφυλάκεια τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ ῥωμαντικὸν δράμα ὅτε καὶ ὁ Κ. Οὐγών εἶχε γράψει τὴν *Marion Delorme*, προφανές λοιπὸν ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ τῷ ἀποκαλυφθῇ ὁ Σκηνοπίρος. Ήδη δὲ μάλιστα πολλὰ δοκίμια πρὸς τὸν νεωτερισμὸν τείνοντα εἴχον διαχαράξει τὴν ὅδὸν εἰς τολμηροτέρους καινοτομιστάς προσέτι τὰ θαυμασία μυθιστορήματα τοῦ *Bâléter - Σκώτ* δὲν συνετέλεσαν ὀλίγον, διαδιδόμενα εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, εἰς τὸ νὰ καταδεῖσοι τὸ κατεπεῖγον τῆς ἐν τῷ δράματι ἀνάγκης ιστορικῆς ἀληθείας καὶ τοῦ διαρρόου. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον εὐρών καὶ ὁ Κ. Δουμᾶς ἐντὸς τοῦ γραφείου του τόμον τινὰ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ *Anquetil*, καὶ ἀναγνούνς ἐν αὐτῷ τὴν ιστορίαν Ἐρρίκου τοῦ Γ'. συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ γράψῃ δράμα ἐπ' ὄντυματι αὐτοῦ εἰς τέσσαρας μῆνας ἐτελείωσε, παρουσιάσθη, ἔγεινε δεκτὴ καὶ παρεστάθη τὸ πρῶτον τὴν 10 Φεβρουαρίου 1820 μετ' ἑαυτοῦ ἐπιτυχίας.

Ταῦτα τὶς ἔχων κατὰ νοῦν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννήσῃ τὰς φράσεις τοῦ Κ. Δουμᾶ, περὶ τῶν ὅσων ὑπέστη μόχθων καθ' ὃν χρόνον ἔγραψε τὰ δοκίμια του, τὸν χρόνον ἐκείνον ἰσχυρογνώμονος πάλης, πά-

λης ἥτις ἡνάγκασε τὴν εἰμαρμένην νὰ κλίνῃ γόνυ, καὶ περὶ τῆς πικρᾶς ἐκείνης πηγῆς ἐξ ἡς ἀπέρρες πᾶν μῆσος, καὶ πᾶσα πρὸς αὐτὸν καταφρόντως. Πολλοὶ τῶν συγχρόνων μας ἔχουσι τὴν ἀδύναμίαν τοῦ ὑποθέτειν ἑαυτοὺς τιτάνας καταβεβλημένους ὑπὸ τῆς ἀναχμήσεως τῆς πάλης αὐτῶν κατὰ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ή αὐτὴ ἀδύναμία παρακινεῖ καὶ τὸν εὔρωστον καὶ ἀνθηρὸν *Bâléter* ὁμιλοῦντα περὶ ἑαυτοῦ νὰ λέγῃ ὅτι, εἶναι δικ πάσχον καὶ κεραυνόπληκτος. Τὴν ἀδύναμίαν φαίνεται ταύτην θέλων νὰ θωπεύσῃ φιλοφρονητικός τις κάλαμος, παραβάλλει τὰ δεινὰ τοῦ Κ. Δουμᾶ μὲ τοὺς ἀθλίους τοῦ Ήρακλέους. — Άλλα ἔρωτῶν τίνα ἀνθρωπὸν ὑπεδέχθη καλλιλιον τοῦ συγγραφέως τοῦ Ἐρρίκου Γ'. ἡ κοινωνία; Ποτία ἐνδόμυχος ῥοπὴ εὔρεν ὀλιγωτέραν ἀντίστασιν; Είκοσατής ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ χωρίου του, ἥθισεν εἰς Παρισίους ἀγαλάβητος, καὶ ἀντὶ πάσος γνώσεως ἔχων τὸν καλλιγραφικόν του χαρακτῆρα. Μὲ τοιαῦτα ἐφόδια χίλιοι ἀλλοι ἥθελον ἀποθάνει τῆς πείνης, ἀλλ' οὗτος μόλις ἐνεφανίσθη καὶ τῷ ἔχοργήθη 1200 φράγκων θέσις. Τότε ἀποφασίζει νὰ μάθῃ εἰς τινὰ ἔτη ὅ, τι ἡγείσει. Συμπληρωθέντων δύο ἑτῶν ὁ μισθός του ἡγέθη εἰς 1500, συγχρόνως ἀπολλάγη τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας τοῦ γραφείου. Μετ' ὅλιγον τοῦ ἐπῆλθεν ἡ ἴδεα νὰ γράψῃ μίαν τραγῳδίαν, θὴν περατωθεῖσαν ἥθλησε νὰ ἰδῃ καὶ παριστανομένην, ἀπευθύνθη λοιπὸν πρὸς τὸν Κ. Νοδιέρον, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ τὸν συστήσῃ εἰς τὸν Κ. Ταιπλλώρ ἐπιμελητὴν τοῦ θασιλέως ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ, ὁ Κ. Νοδιέρος ἐφάνη πρόθυμος νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν νέον ἀγνωστον, ὁ Κ. Ταιπλλώρ τὸν ὑπεδέχθη καλιστα, ἥκουσε τὴν τραγῳδίαν του, τὸν φέρει ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου, τοῦ ἐπιφορτισμένου τὴν ἔξετασιν τῶν δραμάτων, καὶ ἡ τραγῳδία του γίνεται δεκτὴ ἀνευ ἀντιρρήσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν διέταξεν τὴν παράστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπαύριον, καὶ προσέτι ὅτι ἔνεκα τῶν ἀπουσιῶν, ἀς ἡγαγάσθη νὰ κάμη δπως κατορθώσῃ τὴν παράστασιν τῆς τραγῳδίας του, καὶ τῆς ὡς ἐξ αὐτοῦ ὀπισθόδρομήσεως τῆς ἐργασίας του, δυσαρεστήσας τοὺς ἀνωτέρους του ἐστερήθη εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους τῆς ἀμοιβῆς του. Τερατώδη μᾶς παριστά ὁ Κ. Δουμᾶς τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν τῶν προϊσταμένων του. Άλλα τῇ ἀληθείᾳ οἱ Γραφοράται οὗτοι δὲν ἥσαν ὑπόχρεοι νὰ μαντεύσωσι τὰ προτερήματά του, καὶ τὸ κάτω κάτω, οὕτως εἶχον ἀνάγκην δὲν ἥτο θεοχαίλιος δραματουργοῦ, ἀλλὰ τακτικοῦ καὶ ἐπιμελοῦς γραφέως δπωτόποτε δμως ὁ Κ. Δουμᾶς ἔλεπων ὅτι ἡ παράστασις τῆς Χριστίνης εἰς μῆκος παρετείνετο ἔγραψε τὸν Ἐρρίκον Γ'. δοτις ἀμα παρουσιασθεὶς εἰς τὴν ἐπιτροπὴν παρεστάθη. Ο Δούξ τῆς Αύρηλιας διατάξας νὰ τῷ ἐπιφυλάξωσι δλόκληρον σειρὰν θεωρείων καὶ συνοδεύμενος ὑπὸ στίφους ἡγεμόνων, ἡγεμονίδων, δουκῶν, δουκισῶν, πρέσβεων, στρατηγῶν, σχηματίζει ἀριστοκρατικὸν τάγμα ἐτοιμον νὰ χειροκροτήσῃ τὸν εὐνοούμενό του ἀποστολέα. Ο τέως ἄγνωστος νέος αἴφνης τὴν ἐπαύριον μετεμφρωθῇ εἰς πρόσωπον μεγάλης σημασίας, καὶ

(1) Ὄνομάζει τὴν τραγῳδίαν τοῦ Κ. Δουμᾶ Χρηστίνην κλασικὴν μόνον διότι ἡτο γεγραμμένη κατὰ τοὺς κανόνας τῶν κλασικῶν συγγραφέων, καὶ οὐχὶ βεβαίως ὡς ἀνταξίαν αὐτῶν ὁ Μ.

εις νόν αθάνατον, ο δὲ Κορυφήλιος καὶ ὁ Ράκινας ἔχονται πέμπτης πράξεως διαθέσεων ἐκβαχχευθὲν διεμεναν περιγρανισμένοι. Τοῦ Ἐρέτριου Γ'. ή ἐπιτυχία παρήγαγε τριάκοντα χιλιάδας φράγκα ἑρτασθεῖς καὶ δεξιωθεῖς ὑφ' ἀπαντων τῶν Πχριστίων ὁ Κ. Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, ἐδεξιώθη καὶ αὐτὸς καὶ ἔωρτασεν ὅλους τοὺς Πχριστίους. Θορυβηθεῖς δὲ ὡς ἐκ τῆς αἰφνιδίου μεταβάσεως του ἀπὸ τῆς ἀφανείας εἰς τὴν δόξαν, ἀπὸ τῶν 125 φράγκων εἰς τὰς 30,000) ζωηρῶς ὥρμησεν εἰς πολυτέλειαν ὑπέρομετρον, ἐνδύεται φαντασιώδη ἐνδύματα, ὑπενδύτας λαμπροὺς, πληθὺν μεταλλάσσει χρυσῶν ἀλύσων, Σαρδαναπαλικὰ δίδει γεύματα, συνδέει μέγαν ἀριθμὸν ἵππων, καὶ ἀγαπᾷ πλυνθὲν γυναικῶν. Μέχρι τοῦδε εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὁ Κ. Αλέξανδρος Δουμᾶς ὡς ἀνθρωπος εἰς ὃν ἡ τύχη ἐφάνη ὑπερβαλλόγυτως δυσμενής.

Ἡδὴ ἔξετάσωμεν τὸ πρῶτον δοξάσαν αὐτὸν ἕογνον. Ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὸ δράμα τοῦ Ἐρέτριου Γ'. εἶναι πολὺ κατώτερον ἀλλων δραμάτων τοῦ Κ. Δουμᾶ, καὶ ὅτι τὸ πρώτιστον αὐτοῦ πλεονέκτημα εἶναι τὸ καινοφρένες. Ἰδού ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ· ὁ Saint-Mégrin καὶ ἡ Δούκισσα Γύζη ἐρῶνται ἀλλήλων χωρὶς νὰ τολμῶσι δεῖς πρὸς τὸν ἑτερον νὰ ἔξωμολογηθῇ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. Ἡ Αικατερίνη τῶν Μεδίκων μισῶται τὸν Δούκα Γύζην προπαρασκευάζει εἰς τὸν ἔρωτάς συνέντευξιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀστρολόγου Ρουζίρου. Ὁ Saint-Mégrin ἔκμυστηρεύεται τὸν ἔρωτά του, ἡ Δούκισσα τὸν ἀκούει, ἀλλ' ἔνονόςασσα ὅτι ἔργεται ὁ Δούκας σπεύδουσσα ἀναγκωρεῖ ἀπὸ τὸν θάλαμον ἐκεῖνον· εἰσελθῶν ὁ Δούκας εὑρίσκει ὑπὸ τὴν κεῖρα του ῥινόμακτρον τῆς συζύγου αὐτοῦ, τὸ λαμβάνει καὶ ἐμφανίζομενος εἰς αὐτὴν τὴν ἀναγκάζει, σφίγγων τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς, νὰ γράψῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Saint-Mégrin προσκαλοῦσσα κύτον εἰς συνέντευξιν εἰς τὸ Μέγαρον Γύζης ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς θαλάμῳ. Τεταραγμένος δὲ ἔρωτῆς σπεύδει εἰς τὴν συνέντευξιν, καὶ ἔκει τὸν δολοφονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Δουκός. Ἰδού ἀπαστα τοῦ δράματος ἡ κατασκευὴ, ἡ τῆς σχεδὸν καταστρέφεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολυτελείας παρέργων καλλωπισμῶν καὶ ἐπουσιωδῶν εἰκόνων, παριστωσῶν Ἐρέτριου τὸν Γ'. καὶ τὴν αὐλήν του. Τὰ πάρεργα ταῦτα φέροντα τότε τοῦ καινοφρανοῦς τὸ θέλγητρον ἦτο ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἐπιτυχίας τοῦ δράματος. Χαῖρον τὸ κοινὸν διότι εἶδε τέλος ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀντὶ τῶν αἰωνίων Ἑλλήνων, καὶ τῶν αἰωνίων Ῥωμαίων, τοὺς καλλωπιστὰς Ἐρέτριου τοῦ Γ'. ἐν κολοβίῳ καὶ περισκελίσι παῖζοντας τὰς σφαίρας, ἡ φυσῶντας πορειασθεῖσας συνεχώρησεν εἰς τὸν Κ. Δουμᾶν, καὶ ἔλαστρον μέθυσθεν, λέγω, τὸ κοινὸν ὑπὸ δλῶν αὐτῶν εὐχαριστῶς συνεχώρησεν εἰς τὸν Κ. Δουμᾶν, καὶ τῆς εὐρέσεως τὴν πτωχείαν, καὶ τοῦ μύθου τὸ γαλαρόν, καὶ τὴν ἐμφατικὴν καὶ τετριμένην τοῦ διαλόγου ἔξογονται καὶ διαστρέφει, θυσιάζει τὸ πνεῦμα εἰς βαρύτητα, καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐνότητος καὶ λεπτότητος κατὰ τὴν ζωγραφίαν τῶν χαρακτήρων. Τὸ διαλόγον τοῦ μήνον τὸν συνεχώρησεν ἀλλ' ἀκόμη χάριτι ποτεθῆ, πάντοτε εἶναι ἔλαχιστα ποιητικός, τὸν πεδύο ἡ τριῶν δραματικωτάτων τῷ ὄντι τῆς τρίτης οικάλλει ξένον τι ἔθιμον, μεταβάλλει τὴν φιλήδο-

καὶ πέμπτης πράξεως διαθέσεων ἐκβαχχευθὲν διεμεναν περιγρανισμένοι. Τοῦ Ἐρέτριου Γ'. ὅτι εἶναι διατάξεις τῶν Στοκόλμην, Φοντενεβλό καὶ Ζωηρῶς ὥρμησε τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Σακεσπῆρον τῆς Γαλλίας.

Ἐν τούτοις ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνασγολήσεων τῆς κιφνιδίου αὐτοῦ εὐτυχίας δι Κ. Δουμᾶς δὲν εὗρε καρὸν πρὸς παραγωγὴν νέου τινὸς δράματος· διποτες δὲ περιστελλεῖ τὴν ἀνυπομονητίαν τοῦ κοινοῦ ἐσκέφθη νὰ μετατρέψῃ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔτους ἑκατοντα τὴν ἀγαθὴν κλασικὴν του τραγῳδίαν Χρηστίνην ἐσχημάτισε λοιπὸν ῥωμαντικὴν τριλογίαν ἢν ἐπωνόμασε Στοκόλμην, Φοντενεβλό καὶ Ρώμην, πρασταθεῖσαν ἐν τῷ ὥδειρ τὸν 30 Μαρτίου 1830 μ' ἀμφιβολούν διως επιτυχίαν. Υπάρχουσιν ἐν τῇ τριλογίᾳ τρύπη καλαί τινες σκηναί, λεπτουμερεῖς τινες καλλοναί, ἀλλ' οὐδὲν λεκτικὸν κακορόθυμότερον ἀπὸ τὸ τοῦ δράματος τούτου γνωρίζω. Η τριλογία αὕτη εἶναι συρράφη τεμαχίων ἐστερημένων ἐνότητος καὶ ζωῆς· ἀντὶ δὲ ἐπιτυχῶν τινῶν τῷ ὄντι περικοπῶν, ὑπάρχει σωρεία Ἀλέξανδρινῶν στίχων, σκολιῶν ἀνωμάλων, ὃν τὰ ἐλαττώματα οὔτε η ἀνάγγωσις οὔτε η ἱδέα δύνανται νὰ ἀναπληρώσωσιν. Ο Κ. Δουμᾶς ὀλίγα ἐμπειρία δράματα ἔγραψε καὶ ταῦτα εἶναι η Χρηστίνη, Κάρολος δ' Ζ'. καὶ ο Καλιγούλας, ἀλλ' οὐδεὶς πράξεις καλά νὰ μὴ γράψῃ ἀλλα. Όσῳ κακὸς καὶ ἀνηρίκης ὁ πεζὸς λόγος τοῦ Κ. Δουμᾶ εἶναι πολὺ καλλιτέρος, νομίζω, τῆς στιχουργίας του.

Μετὰ τὴν Χρηστίνην ὁ Κ. Δουμᾶς ἔγραψεν ἀλητοδιαδόχως τὰ δράματα Antony τὸ 1832, Theresa τὸ 1832 Richard Arlington καὶ Απεγειτό 1833. Δὲν ἔχομεν νὰ εἰπωμεν τίποτε περὶ τοῦ Ρίχαρδου Αρλιγκτῶνος, δράματος πολυρράφους γραφέντος συνεργασίᾳ τοῦ Κ. Δινιζώ, καὶ μετριωτάτης, καὶ ημᾶς, ἀξίας.

Τὰ δὲ λοιπὰ τρίχ εἶναι, ὡς νομίζομεν, τὰ καλλιτέρα προϊόντα τῆς γραφίδος τοῦ Κ. Δουμᾶ, καὶ τὰ ζωηρότερα δείγματα τοῦ πασαδόζου τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Αποπλαγμένος τοῦ ιστορικοῦ περικαλύμματος ὅπερ καθίστα τὸν λόγον του ζωρὸν, ἀλλὰ φύσει ἀκαλλιέργητον, θαρύν καὶ ἔξοιδημένον, ἀπηλαγμένος τοῦ ζυγοῦ τοῦ Ἀλέξανδρινοῦ στίχου, εἰς δὲ ἐμπλεκόμενος δὲ κάλαμος του κατεστρέφετο, μᾶς ἀνεράντη εἰς τὰ τρία ταῦτα δράματα ἔχων τὸ θάδισμα, τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τὰ οἰκεῖα αὐτῷ. ἀνήσυχος μᾶλλον ἡ ἐνεργητικός, πυρετώδης η ζωηρός, φιλήδονος η περιπαθής, ξένος εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας μυστήρια, ἀλλ' ἔξοικειωμένος πρὸς δλάς τὰς ιδιοτροπίας τοῦ ἀλλού μέρους τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ, μεθυσθεν, λέγω, τὸ κοινὸν ὑπὸ δλῶν αὐτῶν εὐχαριστῶς συνεχώρησεν εἰς τὸν Κ. de Maistre καλεῖ Ζωόν. Ἐν τῷ ὄπερ ὁ Κ. de Maistre καλεῖ Ζωόν. Ἐν τῷ διαθέσεως πράξεως τοῦ Κ. Δουμᾶς θυσιάζει ἐντελῶς τὸ ιδιαίτημα του διαθέσεως τοῦ πραγματικού, ὅπερικαν δὲ προτερήματα, ξένος εἰς τὰ πραγματικού, τὰς αἰσθήσεις, τὴν ψυχὴν τέλος εἰς τὸ σῶμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς διατάξεις, δισφ καθαρὸς η ἀπλοῦς καὶ ἀνηρίκης ποτεθῆ, πάντοτε εἶναι ἔλαχιστα ποιητικός, τὸν πεδύο η τριῶν δραματικωτάτων τῷ ὄντι τῆς τρίτης οικάλλει ξένον τι ἔθιμον, μεταβάλλει τὴν φιλήδο-

νον φρενήτιδας εἰς πάθος, τὸν ἐγωῖσμὸν εἰς αὐταπόρησιν, τὴν κακίαν εἰς ἀρέτην, καὶ ἔκστη τῶν εἰκόνων αὐτῶν οὕτω πως μετημφιεσμένη φέρει τὸν χαρακτῆρα τοῦ φύεδους ὅμιλοῦσα τὴν γλώσσαν τῆς ἀρετῆς.

Πολλοὶ κατεκραύγασαν τῆς κακοθείας τοῦ δράματος *Antony*, νομίζω μάλιστα ὅτι ἀπηγορεύθη καὶ ἡ παράστασις αὐτοῦ. Οὐδόλως προτίθεμαι νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν ἥθικὴν τοῦ δράματος τούτου, λέγω μάλιστα ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι ἡ μᾶλλον παράφορος ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐποχῇ κατὰ τοῦ γάμου κατηγορία, ἐποχῇ διανοητικῆς καὶ ἥθικῆς ἀναδείξις, ἡτὶς ἀμέσως ἡκολούθησε τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν. Πλάσμα τόσῳ ἐκτετραγγυλισμένον ὅσῳ δὲ *Antony* δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι δὲν θέλει τύχει τῆς ἀλλοτε ἐπιδοκιμασίας. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀναναστάσης τοῦ δράματος τούτου εὑρίσκεται μᾶλλον εἰς τὰς διαθέσεις ἡ εἰς τὰς ἰδέας καὶ εἰς τὴν γλώσσαν, καὶ προσέτι ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι μᾶλλον σφαληρὸν ἢ κακόνθετος. Ὡτι ποτὲ ἔλ·γον περὶ τίνος ἀναφορᾶς τοῦ Μιραβώ πρὸς τὸν Βαστιλέα ὅτι περιεγένη δικιάς ἀρκετὰς ἀπειλάς ὡς πρὸς τόσην ἀγάπην, καὶ δικιάς ἀρκετὴν ἀγάπην ὡς πρὸς τόσας ἀπειλάς, δύναται τις καλλιστα νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὸ δρᾶμα *Antony*, λέγων ὅτι δὲν περίσσει ἀρκετὰς κακίας ὡς πρὸς τὰς τόσας ἀρετὰς, οὐτε ἀρκετάς ἀρετὰς, ὡς πρὸς τόσας κακίας. — Τίς δύναται ν' ἀπεικονίσῃ τὸν ἐπίπλαστον τούτον ἀθεον, τὸν μελγαγχολικὸν, τὸν φρενητικὸν, δόστις ἀφ' ἐνὸς μὲν νομίζει ἐκτὸν ὑπόγρεων ν' ἀπειλῇ τὴν γυναῖκαν ἢν ἀγαπᾷ, καὶ ὑπὸ τῆς ὁποίας ἀνταγωπάται, ὅταν δύναται ν' ἀπαλλαχθῇ ὑπὸ αὐτῆς, δόστις δὲν φοβεῖται ἀκολούθως μὴ προσδάλῃ τὴν ὑπόληψιν αὐτῆς; ἐπανερχόμενος μετ' αὐτῆς εἰς Παρισίους μετὰ τὰ ἐν τῷ Εσνοδοχείῳ συμβάντα, καὶ συνοδεύων αὐτὴν ἐν τῷ κόρμῳ, ὃπου ἡ τύχη τῆς εἶναι γνωστὴ γωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις πῶς· καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐννοεῖ ὅτι ἡ γυνὴ αὗτη προτιμᾷ νὰ λάθῃ τὸν θάνατον ὑπὸ τῆς χειρὸς του μᾶλλον, παρὰ νὰ φύγῃ μετ' αὐτοῦ, ν' ἀπατήῃ ἢ καταφρονήῃ τὸν σύζυγόν της; *Τράρχους* μολοντοῦ εἰς τὰ τρία ταῦτα δράματα τὰ κακῶς διεσκευμένα, τὰ ἄλλογα, τὰ μισητὰ ἐν τισι, καὶ φευδῆ τὸ δόλον, ὑπάρχουσι, λέγω, σκηνὴ περιπαθοῦς εὐαίσθησίας καὶ σπαρακτικοῦ πάθους. Ὁπως δὲ *K. Δουμᾶς* παράξῃ τὰ τρία του δράματα *Antony*, *Theresa* καὶ *Angele* τρία ὥραια καὶ ἐντελῆ πονήματα ἔπειτε νὰ ἔμαι πεπροκισμένος, μετὰ πλειστέρου ἴδιανικοῦ, βαθυτέρας σκέψεως. πλειστέρας φιλοπονίας, καὶ προσέτι νὰ ἔχῃ μᾶλλον ἀνεπιγμένον τὸ πολύτιμον ἔκεινο δῶρον, τὸ καταφρονούμενον μὲν ὑπὸ τινῶν συγγρόνων μεγάλων ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ τόσῳ λαμπτὸν ἀναδεικνύμενον εἰς τοὺς μεγάλους κλασικοὺς, τὸ δῶρον λέγω τῆς καλλαισθησίας.

Ἐίναι ἀνάγκη ν' ἀπαριθμήσω τὴν πληθὺν τῶν Ἅργων τοῦ ἀνεξαντλήτου καλάμου του *K. Αλεξάνδρου Δουμᾶς*; Νὰ διμιλήσω περὶ τοῦ τρομεροῦ δράματος la Tour de Nesle φέρον μὲν τὸ ὄνομα των τῆς φιλολογικῆς βιομηχανίας.

τοῦ Καιλλιάρδου, διαφύλονεικούμενον ὅμως παρὰ αὐτοῦ, καὶ καταχωρισθὲν εἰς τὰ ἀπανταχθέντας, καὶ ὅπερ ἐγέννησε τόσας σκανδαλώδεις συγκρίσεις μεταξὺ τῶν δύο συγγραφέων; Νὰ διμιλήσω περὶ τῆς Αἰκατερίνης Ὀδάρδ τέρατος παραλογισμοῦ καὶ ἀπιθανότητος; — Νὰ διμιλήσω περὶ τοῦ Ναπολέοντος μελοδράματος καὶ τόσων ἀλλαγῶν. — Άλλ' ὁ *K. Δουμᾶς* δὲν ἔγραψε μόνον δράματα καὶ μελοδράματα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς κωμῳδίας μεταξὺ τῶν ὄποιων ἡ *Mademoiselle de Belle Isle* ἢ καὶ *Επιστολάρη* ἀναντιόρχητως εἰς τὸ φυτικῶς ἀδύνατον, εἴναι ὅμως γεγραμμένη μετ' ἔξοχου εὐφύειας ἔγραψε δράματα εἰς μίαν πρᾶξιν, ὡς ὁ *Κέδην*, δράματα λογοιδικὰ, ὡς ὁ *Πικούιλος*. ἔγραψεν ἀπειρονύμια στορχούμια, ἔπιφυλλίδας; ἐφημερίδων καὶ ἐκατοστικές, καὶ μόνον κατὰ τὸ 1840 ἐδημοσίευσεν εἰκοσι δύο τόμους εἰς θον· ἔγραψε διὰ τῆς δεξιᾶς ἵστορίαν, ἣν φιλολογεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, καὶ Κύριος οἶδεν ὄποιος ἵστορικός εἶναι ὁ *K. Δουμᾶς*! ἐδημοσίευσεν ὀδοιπορικάς αγαμήσεις ἐν αἵδις εὐρίσκει τις πᾶν διαθέλειν ἐπιθυμήσει, δράματα, ἐλεγεῖα, ἐκλογάς, εἰδύλλια, πολιτικήν, γαστρονομίαν στατιστικήν, γεωγραφίαν. ἵστορίαν, εὐφύταν, ἐν γένει ἀπὸ δικαίων εἰς τὰς μεγαλωχύιας ἀλλού συγγραφέως. Άλλα τὴν εὐπιστίαν ταύτην τῶν ἀναγνωστῶν του τόσῳ κατεχάσθη ὁ *K. Δουμᾶς*, ὡς τοις οὖτοις ἡργίσαν ἦδη νὰ προσφυλάσσωνται ἀπὸ τὰς ἀνακαλύψεις του περιηγητοῦ τούτου.

Ο *K. Δουμᾶς* ἐνυμφεύθη ὑποκρίτριάν τινα τοῦ ἀγίου Μαρτίνου, τὴν Ἰδαν Φορέρην, ἐξ ἣς νομίζω ὅτι ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα. Οταν δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰς λεωφόρους, ὅπερ εἶναι σπανιώτατον, διαμένει συνήθως ἐν Φλωρεντίᾳ, ἡτις ἔξαιρουμένων ταξιδίων τινῶν εἰς Παρισίους, φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ κατοικία τῆς ἐκλογῆς του. Ἐκεῖθεν δὲ ἐκπέμπει διατάσσει τὰς ὑπερφυεῖς ἐκείνας ἀποστολάς τῶν φιλολογικῶν του προϊόντων, ὡν ὅμως ἡ ἀποίκησις δέν εἶναι πάντοτε εύτυχης, διότι ὁ *K. Δουμᾶς* φαίνεται συγκαταθετικώτατος. Καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀξιοδηκόρτου λοιμοῦ τῆς ἐμπορίας, ἡτις κατέστη ἡ λέπρα τῆς ἐποχῆς, δυνάμεθα καὶ δρεῖλομεν μάλιστα νὰ τὸ εἴπωμεν, φαίνεται σήμερον ψυχῆ τε καὶ σώματι παραδεδομένος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ τριφλοῦ θεοῦ. Εἰς τὸ γρόγγραμμα τίνος θεάτρου ἔστω καὶ τοῦ εὐτελεστέρου, τίνος ἔργαστηρού, τίνων φιλολογικῶν ἐπιχειρήσεων δέν ἔλεπτε τις γεγραμμένον τὸ ὄνομα του *K. Δουμᾶς*; Εἴναι φυτικῶς ἀδύνατον νὰ γράψῃ ἡ καλλαισθησίας, καὶ οὐτινος ἡ εὐφύτα δὲν θέλει δυνηθῆν ἡ ἀνθεῖση εἰς τὴν φονικὴν ταύτην δίκια.

Η Φεβρουαρινή ἐπανάστασις μεγίστην ἐπέφερε
ζημίαν σε τὸ φιλολογικὸν ἐμπόριον τοῦ Κ. Ἀλε-
ξανδροῦ Δουμᾶ.

Τὸν κατέλαθεν ἐν τῇ στιγμῇ τῆς μεγίστης αὐτοῦ
δόξης, ἐν τῇ στιγμῇ καθ' ἣν ἀπεκδύθεις πᾶν ὑπὲρ
τοῦ καλοῦ ὡς καλλιτέχνης σέβας, κατώρθωσε τέ-
λος, ὁ ἀκούραστος ἐργάτης, οὐχὶ δύμας καὶ ἀκόπως
νὰ διαστρέψῃ τὴν κοινὴν φιλοκαλίαν, καὶ νὰ κα-
ταπέσῃ τὸν κόσμον νὰ δέχεται πεντήκοντα ἥ ἑξή-
κοντα τόμους κατ' ἔτος, οὓς διημφισθήσουν αἱ ἐ-
φημερίδες καὶ τ' ἀναγνωστήρια, οἵτινες δύμας ἀπα-
ἀναγνωσθέντες μετεβάλλοντο ἀμέσως εἰς κωνοειδῆ
χαρτία χρήσιμα εἰς τοὺς ταυρικοπόλας καὶ παν-
τοπάλας.

Τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα ἀδιακόπως ἀνανεώμενα
ἐπροκήθισαν εἰς τὸν Κ. Ἀλέξανδρον Δουμᾶν πλοῦ-
τον πολὺν δι' οὐκ ἔχη ζωὴν ἡγεμόνος.

Διὰ τῆς βιομηχανικῆς του ταύτης δυνάμεως ὁ
Συγγραφεὺς τῆς **Antony** κατώρθωσε καὶ δημοσίως
νὰ δοξασθῇ, προσκαλῶν καὶ τὴν Ἀκαδημίαν ὅλο-
κληρον νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν δόξαν του. Ἐθεωρεῖτο
ταυτοχρόνως φίλος τοῦ ἡγεμόνος, **Μαρκέστος de la Pailletarie**, καὶ δὲ ζωηρότερος τῶν ἄρχιων καὶ
νέων συγγραφέων.

Πνεύστεις ἡ ἐπανάστασις κατὰ τῆς λαμπρότητος
ταύτης τὴν ἔνηφάνισεν ὡς πομπόλυγα. Διότι ὁ μέ-
γας οὗτος πολιτικὸς κλονισμὸς οὐδὲν ἄλλο ἔφερεν
ἀποτέλεσμα ἢ νὰ θέσῃ πέρας εἰς τὴν ἀργίαν τῶν
πνευμάτων, καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ τῆθικὴν ἀτο-
νίαν, ἵτις ἐπλούτιζε τόσα τερπνά καὶ διασκεδαστικά
ἄλλὰ κακοήθη **εἰθίλια**.

Μάτην ὁ Συγγραφεὺς τοῦ **Monteghriostou** ἀπε-
πιεράθη νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἐφαρ-
μόζων τὴν μέθοδον του εἰς τὴν πολιτικὴν φιλολο-
γίαν· μάτην τὸν εἰδομένην εἰσερχόμενον εἰς τὴν ὁδὸν
τῆς δημοσιογραφίας, εἰς οὐδὲν ἐπέτυχε, καὶ τοῦτο
ζεβαίως ἤναγκασε τὸν Κ. Δουμᾶν νὰ σκεφθῇ περὶ
τοῦ εὑμεταβόλου τοῦ συρμοῦ καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ
αὐτῇ.

Ἄς ἐλπίζωμεν δτὶ τὰ μαθήματα ταῦτα θέλουσιν
εἰσθαι ἐπωφελῆ εἰς ἄνδρα, οὗτινος τῆς εὐφύειας τὴν
κακὴν χρῆσιν πολλάκις ἐθρηνήσαμεν, ἀλλ' ἡ τὴν
ἰσχὺν ποτὲ δὲν παρεγνωρίσαμεν.

Ο Κ. Ἀλέξανδρος Δουμᾶς ἐγεννήθη μὲ τὸ ιερὸν
πῦρ, ἡ φύσις τοῦ ἔχαρισ ταυμάσια προτερήματα,
ἄλλ' ἐρρίψοικινδύνευσεν αὐτὰ ἐπιδιώκων πλοῦτον, οὐ-
τινος ποτὲ δὲν ἐφείσθη. Εἴθε ἥδη ἐγκαρτερῶν νὰ
πειριοίσῃ τὰς ἀνάγκας του, νὰ σκεφθῇ περισσότε-
ρον τὰ ἔργα του, καὶ νὰ ἐργασθῇ πλειότερον διὰ τὴν
δόξαν, καὶ θέλει εῦρει εἰς τὴν νέαν ταύτην ὁδὸν
ἡδονὰς εὐγενεστέρας καὶ ἐπιτυχίαν διαρκεστέραν
τῶν ἡδονῶν καὶ τῆς ἐπιτυχίας ἐφημέρου καὶ εὐτε-
λοῦς δημοτικότητος.

ΣΕΒΑΣΤΟΥΠΟΛΙΣ, ΙΓΚΕΡΜΕΝΙΟΝ, ΧΕΡ- ΣΟΝΗΣΟΣ, ΒΑΛΑΚΛΑΒΑ.

(Ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ῥώσου ΑΝΑΤΟΛΙΟΥ
ΔΕΜΙΔΟΦ «ἡ Κριμαλα.» σελ. 84—107)

—————

Δικαίως ἐκτιμᾶται καὶ ἄξια κρίνεται ἡ θέσις
τῆς Σεβαστούπολεως, ὡς ναυτικὸν πολεμικὸν κατά-
στημα. Διότι ἀληθῶς ὅλιγους ἐν τῇ Ρύρωπῃ
εύρισκομεν ὄρμους τόσῳ εὐθέτους πρὸς τὰ χρεώ-
δη μεγάλου στόλου. Βραχίων θαλάσσης, μεγί-
στου πλάτους, σκάπτει κοιτίδα βαθεῖαν κατὰ τὸν
δυτικὴν παραλίαν τῆς Ταυρίδος καὶ ἐπὶ δύο λεύγας
εἰσδύουσαν ἐντὸς τῆς ἔηρᾶς, ἀπηλλαγμένην δὲ καὶ
ἐπικινδύνων ἥραχων καὶ ὑφάλων δὲ εἰσοδος κύτης,
εὐπροσπέλαστος, ὑπερασπίζεται ὑπὸ φοβερῶν ὄ-
χυρωμάτων, ὃν τὸ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν ἀκόπως
καθαρίζει τὸν λαιμὸν αὐτῆς κατὰ πάσαν αὐτοῦ τὴν
ἐκτασίν· ὃ εἰσελθὼν εἰς τὸν μέγιν τοῦτον ὄρμον
καὶ θεωρῶν πρὸς μεσημβρίαν ἀνακαλύπτει τέσσα-
ρες εὐρυχώρους λιμενίσκους, ὑπηνέμους καὶ εὐπροσί-
τους, ἐξ ὧν εἰς, ὃ τῷ τρεχρότων λιμὴν (corabel-
naxa boukhta) τοιοῦτον ἔχει βάθος, ὡςτε ἀκινδύ-
νως ἀγκυροβολοῦσιν εἰς ἀπόστασιν ὅλιγων μόνων
ὅργιων ἀπὸ τῆς ἔηρᾶς καὶ αὐτὰ τὰ μέγιστα τρί-
χροτα. Ἀκριβῶς μεταξὺ δύο ἐκ τῶν λιμενίσκων τού-
των ἐγείρεται ἡ Σεβαστούπολις, ἡς τὸ Ἐλληνικὸν
ὄνομα σημαίνει **Πόλις τοῦ Σεβαστοῦ**. Τὸ δόνομα
τοῦτο ἐξαλεῖφεν ἐντὸς ὅλιγου τὸ τῆς Ἀκ-Τιάρ, ὅπερ
οἱ Τάταροι ἀποδίδουσιν ἔτι εἰς τὴν Σεβαστούπολιν,
πρὸς ἀνάμνησιν παλικιᾶς τινος πόλεως πρὸς τὸ βό-
ρειον τοῦ ὄρμου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ λεπτογαίου λό-
φου, τοῦ τὴν εἰσοδον τοῦ λιμένος κρατοῦντος.

Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὅπου σήμερον ἐγέρεται, ἡ
Σεβαστούπολις καλύπτει διὰ τῶν οἰκιῶν αὐτῆς τὰ
μέρη, ὅπου ἀλλοτε ἐτελείοναν, εἰς ἀρχαιότητα με-
μακρυσμένην, τὰ προάστεια τῆς πόλεως τῶν Ἕρα-
κλειωτῶν, Χερσῶνος, ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀφανίσθει-
σης τῆς γῆς τῆς Ταυρίδος, ὅπου ἀφησεν ἐρείπια, ἀ-
τινα βεβίωις ὁ χρόνος θέλει συμπαρασύει εἰς τὴν
καταστροφὴν, καθὼς καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἔνηφάνισε.

Οι ὑψηλοὶ λόφοι, οἱ τὸν ὄρμον προστατεύοντες
παριστῶσιν, ἐφ' ὅσον ἡ ὅψις ἐκτείνεται μακράν,
αἰώνιοι ἐργμάτις τὴν θέαν. Ή παραλία αὕτη εἶναι
ἔηρα καὶ γυμνὴ καὶ ἐλλόγως δύναται τις εἰπεῖν, ὅστι
δὲν ἥρπαξε τὸ δόνομα τοῦ Ἀκ-Τιάρ, ἡτοι **Λευκοῦ**
ἥραχον. Ή πόλις αὐτὴ, ἡς αἱ σύμμετροι ὁδοὶ ζη-
τοῦσι τὴν ἄρσιν τῶν δυσχερεῶν τῆς γῆς, μετὰ με-
γάλης δυσκολίας περιλαμβάνει τὰς ἀποτόμους βά-
σεις τοῦ ἀκρωτηρίου. Ο εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ τελω-
νείου ἀποβιβάζομενος περιηγητὴς καὶ θεωρῶν τὴν
ἐπὶ λευκῶν καὶ καιόντων ἥραχων εὐσωρευμένην ταύ-
την πόλιν, ὑποχωρεῖ ἵσως ἐνώπιον τοσούτων κωλυ-
μάτων ἥδη μάλιστα ζητεῖ ἀνήσυχος εὐκολωτέραν
καὶ ἥπτον ζέουσαν ὁδόν. Μία δὲ καὶ μόνη ὁδὸς,
διάλιγον ὑποφερτὴ τῶν ἄλλων, ἐκτείνεται παραλλή-

